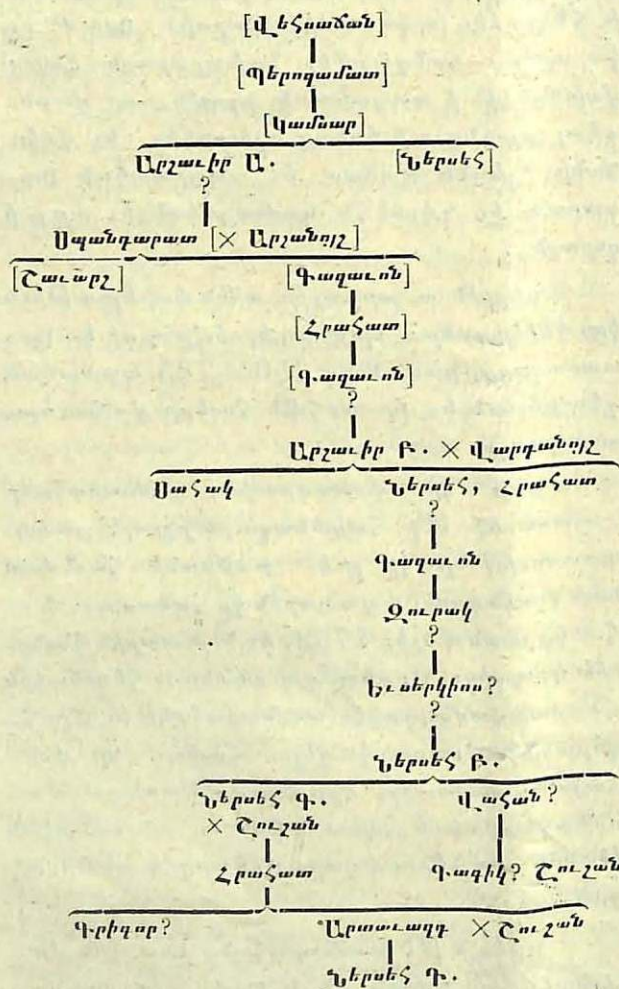

միայն քաջութեամբ եւ բարեպաշտութեամբ, այլ եւ իմաստասիրութեամբ եւ աշխարհասիրութեամբ, (Ալիշան, Շիրակ, 5):

Կը կցեմ այն կամսարականներու ճիւղագրութիւնը. որոնցմէ մեծ մասն ստուգիւ, մէկ քանին հաւանօրէն ճանուտէր էին: Քառակուսի փակագիծը խորենացին կը մատնանշէ:

(Ալիշան)

Հ. Ս. ԿՈՐԵԱՆ

LE DERNIER PRINCE MAMIKONIAN DE BAGRÉVAND.

L'excellente monographie sur les Kam-sarakans, que le R. P. Kogian publie dans la revue, présente un détail, qui sans doute demande une légère rectification. L'auteur dit (Handes Amsorya 1924, fasc. 7—8, p. 349):

Արաբական արշաւանքի ժամանակ Բագրեւանդ Մամիկոնեանց էր մինչեւ 852, երբ ԲՈՒՂԱ ԷԷ ԷԷԷԷԷ ԲՈՒՐԴԻԿ Մամիկոնեան Վերջին էշեանը եւ գաւառը կ'անցնի Բագրատունեաց:

P. Kogian cite à l'appui Laurent 96, 120, 122, 127, 217. L'ouvrage de J. Laurent "L'Arménie entre Byzance et l'Islam depuis la conquête arabe jusqu'en 886, Paris 1919, constitue un riche répertoire pour l'histoire de la domination musulmane en Arménie, mais il ne faut pas s'en servir sans vérifier les indications fournies par l'auteur. Et en cette occurrence cette vérification aurait été éminemment utile.

En effet, le dernier prince Mamikonien de Bagrévand est-il bien Khourdik (Քուրդիկ)? Je ne le crois pas et Laurent lui-même semble de n'en être pas tout à fait sûr. Il commence par désigner comme dernier prince Mamikonien de Bagrévand, tantôt Khourdik et tantôt Grégoire, fils de Khourdik et finit par identifier Grégoire avec Khourdik, en se référant toujours au même passage de la Chronique de Vardan (XIIIe), éd. Venise 1862, p. 81, l. 16—29. Ce texte pourtant ne laisse aucun doute sur l'identification du dernier prince Mamikonien de Bagrévand. C'est bien Grégoire (Գրիգոր), fils de Khourdik, comme l'affirme H. Daghabaschean, Gründung des Bagratidenreiches durch Aschot Bagratouni, Berlin 1893, p. 36 et 41.

Il est vrai, dans toutes les références données par P. Kogian, il est question de Khourdik. Mais voici les passages du livre de J. Laurent, où apparaît Grégoire.

p. 123, l. 12: La liste des féodaux arméniens retenus captifs à Samara se complète par Mamikonian de Bagrévand. Dans la note 11, il dit que c'est Grégoire, fils de la victime men-

tionnée plus haut², c'est-à-dire Khourdik cf. p. 122 et p. 120.

Donc le dernier prince Mamikonien de Bagrévand est Grégoire, personnage distinct de Khourdik.

p. 216, l. 17—19: Grégoire devient lui-même la victime. à la même page, note 1, Laurent identifie timidement Khourdik et Grégoire.

p. 266, l. 24—26: „H [Aschot] avait expédié au calife la tête de Grégoire Mamikonien...”

Il faut convenir que Laurent nous donne des renseignements très peu précis sur le dernier prince Mamikonien de Bagrévand. Remarquons encore que d'après le texte de Vardan, le seul que l'on peut citer pour cet épisode, c'est Aschot et non pas Bogha, qui tranche la tête à Grégoire.

Louvain.

J. MUYLDERMANS

ԱՆՅԱՆՑԱԿԱՆ ԵՎ ԱՆԿԱՆՈՒՄՆԵՐ ՀԱՅՈՑ ՄԷՋ

Ժ.Զ. ՈՒ Ժ.Է. ԴԱՐԵՐՈՒՄ

(Շարունակություն)

Գ.

Արեղահալածութիւնը զանգուածային շարժում է եղել: Զաքարիան ասում է, թէ Մեխլուն յարել էին աւելի քան հինգ հարիւր հոգի՝ «ոչ միայն գոհհիւ աշխարհականք, այլ եւ տգէտք երիցունք եւ փարթամ եւ մեծազգի մարդիկ»:

Աղանդն ուներ նաեւ որոշ կազմակերպութիւն: Հինգ հարիւր հետեւորդների միջից Մեխլուն ընտրել էր տասներկու կտրիճ ու զօրեղ մարդ, նրանց մէջքին թուր կապել, ձեռները տուել լախտ, «որ է թոփուղ» եւ այս թոփուղաւորներին անուանել առաքեալ: Եւ ինչ որ ինքը կամենում էր, սրանց ձեռքով էր կատարում, թէ ծեծում էր, թէ բանտարկում եւ այլն:

Մեխլունի շարժումն աչքի է ընկնում նաեւ երկու յատկութեամբ, որոնցից առաջինն անընչասիրութիւնն է, ճգնական սակաւապետութիւնը:

«Ոչ առնոյր ինչ յուժեքէ... եւ ասէր. քրիստոսի աշակերտացն չէ պիտոյ ստանալ ոսկի կամ արծաթ եւ կամ զգենուլ հանդերձս աղ-նիւս, այլ մաղ եւ շալ պիտոյ է նոցա զգենուլ¹»:

«Ոչ ուտէր եւ ոչ ըմբէր, — պատմում է նոյնը Դարանաղցին, — եւ ոչ առնոյր ինչ յուժեքէ եւ էր քրձազգեաց եւ խարազնազգեստ²»:

Հարժման երկրորդ գիծը հաւասարարութիւնն է, քրիստոնէական սպառողական համայնավարութիւնը:

«Ոչ առնոյր ինչ յուժեքէ, այլ ձեռամբ երկոտասանիցն եւ բաժանէր հինգ հարիւրիցն»:

Աղանդաւորների այս հաւասարարութեան զոհ է գնում քանաքեոցի Նշիայի պառաւ կնոջ հորթը, որ բռնում են՝ ասելով, «Մատաղ է եկեալ վարդապետին»:

«Զենին, — ասում է Զաքարիան ծաղրելով, — որթն եւ մասն մասն բաժանեցին, մինչեւ եւ կաշին եւ զապաւառն եւս բաժանեցին, որպէս օրհնութիւն³»:

Նշանակալից է, որ ըստ Զաքարիայի՝ Մեխլուն ուներ նաեւ «գիրք մի ժողովածու եւ նովաւ ասէր, զինչ որ ասէր»⁴: Սակայն այն հատուածը, որ Մեխլուն կարգում է Երեւանի վեճաբանութեան ժամանակ, աւետարանից է:

«Եւ բացեալ զգիրքն եւ ասէ. սա գրեալ է վասն սեւագլխոց, զի ասէ, մի ստանայք մի ոսկի եւ մի արծաթ եւ այլն⁵»:

Արդեօք արեղահալածը գործ էր ածում իսկապէս մի ժողովածու, որ կազմուած էր տարբեր երկրից առած քաղուածներից, թէ հէնց աւետարանն էր նրա նեցուկը, հնար չկայ որոշելու: Թերեւս Զաքարիայի համար դժուար էր խոստովանել, թէ աղանդաւորը բացառապէս աւետարանի վրայ էր հիմնուում: Դարանաղցին աւելի որոշ է շեշտում, որ Մեխլուն սուրբ գրքով ու այլ կանոնական գրքերով չէր վարդապետում:

«Եւ ոչ օրինօք աստուածաշունչ գրոց վկայութեամբ խօսէր եւ ոչ կանոնիք սուրբ հարցն երից սուրբ ժողովոցն եւ ոչ սուրբ հարանց գրոցն, այլ մտացածին բանիւք յինքնէ, զոր ինչ բղկէր ի չար դիւական ոգւոցն, զայն խօսէր եւ մաքառէր ընդ ուխտականսն⁶»:

¹ Զաքարիա, Ա, 49:

² Դարանաղցի, 456:

³ Զաքարիա, Ա, 51—52:

⁴ Զաքարիա, Ա, 50—51:

⁵ Դարանաղցի, 457: